

Милан Богојевић

КРАЉ АЛЕКСАНДАР I КАРАЂОРЂЕВИЋ
ЖРТВА ЗАВЕРЕ

Уредник
Зоран Колунџија

Фототипографију на насловној страни обрадио
Иван Кршев

Ово издање приређено је
према издању истог дела из 2021. године

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад 2026.

МИЛАН БОГОЈЕВИЋ

Краљ Александар I Карађорђевић
ЖРТВА ЗАВЕРЕ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Ђеркама Мији, Уни и сину Андреју

Мисли ли ко да нисам свестан опасности којима се излажем?

Ја знам да могу да погинем. То може да буде несрећа за мене и за моју породицу, али то није важно. Ја нисам на челу државе да седим скрштених руку и водим рачуна о свом животу.

Краљ мора да извршава задатке.

Њ. в. краљ Александар I Карађорђевић

A handwritten signature in black ink, likely of King Alexander I of Yugoslavia, featuring a stylized 'A' and 'K'.

ПРЕДГОВОР

Мој деда Његово величанство краљ Александар I од Југославије био је заиста изузетан човек и веома способан краљ. Рођен је на Цетињу у Црној Гори 16. децембра 1888. као син краља Петра I од Србије и принцезе Зорке. У време рођења краља Александра династија Карађорђевића била је у некој врсти изгнанства. Мој прадеда је 1858. приморан да се одрекне престола, који је предат супарничкој краљевској породици Обреновића! Млади Александар је био млађи син Петра I, а његов старији брат био је принц Ђорђе.

Пошто су своје рано детињство провели у Кнежевини Црној Гори, и Ђорђе и Александар су се школовали прво у Женеви, а затим на чувеној војној академији у Санкт Петербургу. Крвавим превратом у Београду 1903. њихов отац Петар I поново долази на престо Србије у зрелом животном добу, било му је 58 година, и постаје велики краљ Петар I од Србије. Живот мога деде се драматично променио када се 1909. његов старији брат, престолонаследник Ђорђе, јавно одрекао права на престо у корист свог млађег брата Александра.

Након првих неколико релативно мирних година владавине мога прадеде, када је Србија напредовала, дошли су балкански ратови 1912. и 1913. године. Престолонаследник Александар се у Првом балканском рату 1912. борио као командант Прве армије у биткама код Куманова и Битоља, а касније се 1913. у Другом балканском рату храбро борио у бици код

Брегалнице. Није била тајна да припадници краљевске породице Карађорђевић нису били архетипски краљевски војни команданти који су често приказивани како своје трупе шаљу у жестоку борбу, а сами остају на безбедној даљини у позадини. Уместо тога, још од оснивача династије Карађорђевића 1804. сваки члан краљевске породице који је учествовао у бици морао је да је води из првих редова, и то је била преовасходна одлика због које су и до данашњих дана слављени краљ Петар I и краљ Александар I.

Нажалост, успеси у балканским ратовима били су кратког даха јер су након њих уследила застрашујућа крвопролића у Првом светском рату. Иако је српска војска на крају била приморана да се повлачи, она је то учинила тек после серије великих успеха као на Церу и Колубари. Србија је 1915. са остарелим краљем Петром I и престолонаследником Александром претрпела многе губитке пошто су је са свих страна напали савезници Немачка, Аустроугарска и Бугарска. Српска војска се повукла кроз клисуре Црне Горе и северне Албаније на грчко острво Крф, где се реорганизовала. Након регруписања и реорганизовања војска је извојевала одлучујућу победу на Македонском фронту, на Кајмакчалану. Српска војска је изнела највећи део коначног савезничког пробијања Македонског фронта у јесен 1918.

А јуна 1916. мој прадеда краљ Петар I пренео је већину својих краљевских овлашћења на свог сина Александра, који је постао званични регент Србије 1. децембра 1918. Краљевина Србија званично постаје Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Овим чином се Јужни Словени уједињују у једну државу и остварује се сан који су многи делили са мојим прадедом и дедом! Краљ Петар I умро је 16. августа 1921. и мој деда је постао краљ Александар I Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Године 1922. оженио се мојом баком, Њ. к. в. принцезом Маријом од Румуније. Имали су три сина: престолонаследника Петра, краљевића Томислава и мог оца, краљевића Андреја.

Сан из кога је настала Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца патиће од сталне кризе коју су изазвали озбиљни сукоби између различитих политичких партија и етничких група. Ове тензије су порасле до толиких размера да је 1929. након убиства у Народној скупштини и хаотичне ситуације у земљи краљ Александар I приморан да укине Устав, распусти парламент и уведе диктатуру (Шестојануарска диктатура). Такође је променио име државе у Краљевина Југославија и изменио унутрашњу поделу са 33 области на девет нових бановина, названих по географским обележјима као што су речне долине. Политичка ситуација у Краљевини Југославији никада није имала прилику да се битније смири, а основни разлог за то су огромни притисци које је Краљевина Југославија трпела од различитих злонамерних сила изван земље. Неке од њих сарађивале су са све снажнијим фашистичким елементом унутар Краљевине који је радио против краља. Зато је мој деда интензивно радио на пољу спољне политике како би створио савезнике против сила које су за циљ имале ревизију Версајског мировног уговора. Његов први успех била је Мала антанта, склопљена 1921. између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Румуније и Чешке Републике. Савез са Француском је склопљен 1927. а следећи савез закључен 1934. укључивао је Југославију, Румунију, Турску и Грчку.

Те 1934. године краљ Александар I био је у државној посети Француској како би ојачао одбрамбени савез против нацистичке Немачке. Али, брутално је убијен у Марсељу 9. октобра заједно са француским министром спољних послова Лујом Бартуом.

Краљева смрт је дубоко потресла целу Југославију и стотине хиљада људи му је одало последњу почаст. Погребна поворка је ишла до краљевске гробнице на Опленцу. Краљ Александар I сахрањен је у маузолеју цркве Светог Ђорђа, коју је изградио краљ Петар I. У част његових великих постигнућа Народна скупштина и Сенат Краљевине Југославије прогласили су га краљем Александром I Ујединитељем.

Први пут сам на тло Југославије крочио 8. октобра 1991. Међутим, то није била она Југославија коју је створио мој покојни деда већ држава која је њему и нашој породици украдена далеке 1945. када је Тито, нажалост уз Черчилов благослов, укинуо југословенску монархију! Иако се ово десило у новембру 1945. године, председништво президијума Народне скупштине Федеративне Народне Републике Југославије је 1947. свим члановима краљевске породице Карађорђевић, који су у то време били живи, одузело југословенско држављанство. Како је краљ Петар II био последњи представник династије који је напустио Југославију марта 1941, од тада ниједан члан некадашње владајуће гране краљевске породице Карађорђевић није крочио на тло Југославије, а посебно Србије!

Пут који је водио до укидања монархије у Југославији био је дуг и, као што је обично то случај, врло болан за све оне који су трпели његове последице. Један од најважнијих догађаја који су обликовали судбину Југославије и улогу коју је монархија у њој имала био је бруталан атентат на мога деду Његово краљевско височанство краља Александра I од Југославије 9. октобра 1934!

Први пут сам дошао у своју вољену Србију 1991. поводом обележавања 57-годишњице смрти мог деде у нашем породичном маузолеју на Опленцу. На тој комеморацији сам први пут почео дубље да анализирам живот и смрт краља Александра и да размишљам о свим замршеним нитима које су водиле до последњих секунди његовог живота када га је убио бугарски атентатор Величко Керин - Черноземски. Сваки метак испаљен из пиштоља Черноземског био је толико политички набијен да би се само о овој теми могле написати многе књиге.

Поред оних очигледних и оних мање очигледних политичких последица које је имало ово брутално убиство, оно је донело и огромну тугу и бол због губитка краља коју су осетиле хиљаде и хиљаде људи из различитих делова Југославије. Мислим да не би било неправедно или неосећајно ако кажем да су највећи бол претрпели деца и супруга мог покојног деде.

Знам да мој отац, краљевић Андреј, најмлађи од троје деце, никада није преболео смрт свога оца и чак се заклео да ће се осветити усташкој организацији која је имала централно место у ковању атентатске завере! Да би се бар мало разумело зашто је овај губитак био тако велики, мора се знати више о краљу Александру I. Ова тема би испунила стотине страница не само једне књиге, а не само овај предговор.

Мом деди краљу Александру I од Југославије није било непознато да му прети опасност. Као краљу земље која је објединила народе чије се историје, вере и културе у суштини разликују, није му било тешко да замисли да ће постојати они који би своју будућност могли видети као бољу без моћног лидера који њима влада.

И даље се увредим када чујем неке који тврде да су атентати нешто типично балканско. Сматрам то незнањем. Тужна је истина да је превелики број земаља широм света трпео последице убиства свога лидера у атентатима и истина је да су Србија, а касније Југославија, такође осетиле озбиљну тежину једног таквог подмуклог чина.

Иронично је да је мој деда одбијао да учествује у било каквом јавном наступу уторком јер су три члана породице умрла на тај дан, али био је баш уторак, 9. октобар 1934. године, када је краљ Александар I од Југославије убијен у Марсељу, првог дана своје важне посете Француској на путу за Велику Британију, а као последица политичке и замршене атентатске завере. Министар спољних послова Француске Луј Барту је преминуо због обилног крварења иако тај смртоносни пуцањ није испалио атентатор!

Деценијама након тог судбоносног дана писане су бројне књиге о овом догађају али већина њих, што је можда и разумљиво, заснивала се на политичком окружењу које је довело до самог атентата, а неки аутори су отишли корак даље фокусирајући се на политичке последице убиства краља Александра I.

Ова књига је другачија! Написао ју је мој пријатељ Милан Богојевић који, иако млад, има дугогодишње искуство у области обезбеђења. Назвати Милана само телохранитељем значило би озбиљно поједноставити његову биографију, знање и стручност. Радио је за председнике, краљевску породицу и друге познате личности у различитим својствима заштите људи и био је учесник у великом броју ситуација повезаних са овим послом у светлу у ком их ми као шира јавност не бисмо ни приметили. Ми не бисмо обраћали пажњу да ли су на одређеном месту један или два телохранитеља или да ли се неко понаша сумњиво. Нисмо обучени да мотримо на стотину прозора или да приметимо да ли су нас ставили да седимо леђима окренутим зиду или не. Све ове ствари, и још хиљаду других, у надлежности су службе обезбеђења, тако да на крају одговорност лежи на тиму или појединцу задуженом за заштиту неке личности.

Управо је испитивањем оваквих детаља Милан анализирао догађаје који су довели до 9. октобра 1934. године и тренутке пре и након убиства мог деде и министра Бартуа. Уз доста уложеног времена и истраживања Милан Богојевић је саставио понекад узнемирујући ланац догађаја, виђен из угла обезбеђења, који је довео до преране смрти мог деде и министра спољних послова Француске.

Желео бих лично да захвалим аутору на његовом виђењу ове теме из угла у који нисмо тако често упућени. Такође бих желео да му захвалим због пажње коју је посветио писању ове књиге уз поштовање и част коју указује краљевском имену мог покојног деде, Његовог височанства краља Александра I од Југославије. Вјечнаја памјат!

Њ. к. в. принц Владимир Карађорђевић

Из говора Њ. в. краља Александра I Карађорђевића

7. новембар 1912.

...ви испуните завет и наду целокупног српства. Ви одолесте свима ратним тешкоћама и разбисте снажно турску војску. Ви својим јунаштвом задивисте читав свет. Ви вашим победама на Куманову, Присату, Бакарном гувну на Битољу сјајно осветисте тужно Косово.

1. август 1913.

...пored свију ваших сјајних победа, ви треба непрестано да имате на уму да задобијено треба и чувати. Јер наши непријатељи неће никада заборавити свој брегалнички пораз... треба, дакле, да смо увек спремни и готови да их јуначки дочекамо и одбијемо

11. август 1913.

...гробовима наших јунака код Једрена и Скадра наш народ је утврдио првенство на Балкану како у погледу своје снаге тако у погледу своје верности и великодушности. Не великим већ срећним треба да се сматра онај који је командовао у рату овим заиста великим народом.

29. јула 1914.

...Срби, браните свом снагом своје огњиште и српско племе.

4. август 1914.

Ти срамни захтеви Аустрије морали су добити достојан одговор. Ја сам их са презрењем одбио, уверен да ћете сви ви ту срамоту која је имала пасти на вас, бацити у лице ономе који је покушао да њоме упрља сјај и славу вашег оружја. Саопштење које вам сад чиним, јесте објава рата Аустрији. На оружје, моји дични, соколови.

БИОГРАФИЈА КРАЉА АЛЕКСАНДРА

Краљ Александар рођен је на Цетињу 16. децембра 1888. године у врло скромној вили која се налазила на главном тргу, преко пута краљевске палате. Његова мајка кнегиња Зорка, која је умрла при порођају неколико година после тога, била је

Слика 2. Породица Карађорђевић пре рођења принца Александра

ћерка црногорског краља Николе I Петровића и сестра будуће италијанске краљице Јелене. Кум на крштењу био му је, преко изасланика, руски цар Николај II Александрович.

Детињство је провео у Црној Гори и био је поносан на своје црногорско порекло. Тешко је наћи траг утицаја било које личности у образовању принца Александра. Његов боравак у Женеви, где му се отац био настанио после смрти кнегиње Зорке, и где је живео скромно као изгнани и сиромашни кнез, зближио га је са демократском атмосфером великог града који је ценио слободу. Швајцарци који су га знали као дете, док је одлазио у школу обучен у тамноплаво одело, са ђачком торбом под руком, причају да је млади Карађорђевић био добар ђак и пријатан другар у игри. Млади принц је васпитаван као дете Женеве. Његов отац је посећивао женевско друштво, био члан многих клубова, стрељачких друштава, посећивао је редовно библиотеке. У кући Карађорђевића, у улици Бело, читала су се многа дела француске књижевности. Петар Први Карађорђевић, бивши питомац Сен-Сира, храбри поручник Кара из Легије странаца француске војске, своју децу је васпитао у духу љубави према Француској, својој другој домовини.

Отац је желео да Александар осети и руски утицај, па је школовање наставио у Русији, у Пажевском корпусу, у Зимском дворцу, у Петрограду, који је био попут правог града. У Русији је принц Александар стекао много правих пријатеља, често је приман на двор царске породице Романових, коју је посећивао четири или пет пута годишње. Цар Николај II је гајио посебне симпатије према њему и младић се већ као престолонаследник, за време једног путовања у Русију заљубио у кнегињу Олгу. Она је своју наклоност према „драгом Србину“, како га је звала, показала тиме што му је поклонила комад накита коме се Александар дивио на њеној руци током једног заједничког ручка у двору. Цар се није противио евентуалном браку између своје старије кћери и принца Александра. И вероватно би до тог брака и дошло да није било Великог рата и револуције у Русији. Александар је ипак, заувек, сачувао на-